

СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ (СА СТАНОВИШТА ИНТЕРЕСА СРБИЈЕ) РЕАЛИЗАЦИЈЕ ПРОЈЕКТА „ЈУЖНИ ТОК“

Резиме: У раду се анализира енергетска сарадња Русије и Србије са посебним освртом на „Јужни ток“. Описно се третира целокупна руска енергетска политика на Балкану. Од распада СССР, Русија је задржала два елемента суперсиле, а то су нуклерано оружје и енергетска снага. У последњих деценију и по, од доласка на власт Владимира Путина, Русија је у сталном економском и политичком узлету. Традиционално пријатељски односи Србије и Русије имају своју додатну снагу управо у економској сарадњи, посебно енергетској. Проширивање система цеговода Русије ка Југоистоку Европе је неопходност, без обзира да ли ће се изградити пројекат „Јужни ток“ или ће то бити реализовано на друге начине.

Кључне речи: енергетска политика Русије; Балкан; српско-руски односи; „Јужни ток“;

Најважније оружје у својој европској и балканској политици за Русију представљају енергенти, пре свега нафта и гас. Русија је из периода СССР наследила систем цеговода који транспортује нафту и гас ка остатку Европе. Ту су најважнији свакако систем „Дружба“, нарочито његови правци преко Украјине и у нешто мањој мери преко Белорусије. Из економских, али и политичких разлога интерес Русије, али и земаља Европе које од ње увозе нафту и гас, јесте прављење и алтернативних и допунских праваца за њихов транспорт. Разлога за то има више, а могли бисмо издвојити економске попут потребе да се тако велика количина енергената транспортује новим, модернијим цеговодима и цеговодима већег капацитета. Потом за поједине регије постоје из географских разлога потребе за прављењем алтернативних система и путева цеговода како би се директније и брже могли енергенти транспортовати. Примера ради, помоћу „Северног“ и „Јужног тока“ биће могуће транспортовати енергенте у поједине регије, са мањом километражом удаљености него што је то случај са досадашњим правцима и крацима који су се рачвали из постојећих система „Дружба“.

Међутим, главни разлози су сигурносне природе, јер је фактички монополска позиција Украјине и делом Брлорусије, преко чијих територија прелази систем цеговода „Дружба“, даје могућност овим

¹ drdraganpetrovic83@gmail.com

земљама једне врсте притиска и изузетно услед супротних политичких интереса и чак уцене „Гаспрома“ и Русије у правцу услова транспорта и енергетске политике. То подразумева и отуђење дела транспортаног гаса преко територије ових земаља, потом поједине застоје и блокаде узроковане жељама власти у Кијеву, а у пар наврата и у Белорусији, да за себе издејствују додатне повластице у оквиру својих енергетских споразума са Русијом. Најзад, постојећа криза у Украјини, више него други наведени разлози, указује на опасност да се у западном делу ове земље, укључујући вероватно (у сваком случају у мањој мери) и централне области, конституише власт и јавно мњење ненаклоњено Русији, што може угрозити на различите начине транспорт кроз систем „Дружба“ који делом пролази и кроз западну Украјину.

Током 2009. године Русија и ЕУ су нашле неки од модалитета сарадње по питању важних енергената, где је један од најважнијих споразума био онај постигнут у Стокхолму.² Европске земље, посебно земље ЕУ су дефицитарне на увоз енергената и та ситуација у следећим деценијама ће се погоршавати. Тако Европа данас троши чак 725 милиона тона нафте, а производи свега 230 милиона. Предвиђа се да ће Европа смањити своју производњу нафте, која је рецимо 2006. износила 280 милиона тона, а 2010. године је опала на свега 230 милиона тона; прогнозира се да ће 2020. опати на свега 180 милиона тона, а 2030. на 175 милиона тона. Како је пројектована потрошња нафте у Европи за 2030. годину планирана на 750 милиона тона, Европа ће морати да увози више од три четвртине сопствене потрошње нафте. Русија као највећи произвођач нафте у свету, посматрано појединачно по државама, за двадесет година ће располагати са четири пута већом производњом у односу на сопствену потрошњу нафте, те ће и даље имати могућности извоза огромних количина овог енергента.³ У погледу гаса земље ЕУ увозе више од половине својих потреба, а те тенденције ће се у следеће две деценије додатно продубити, док је Русија највећи светски извозник гаса. Тако је 2009. године Европа трошила 560 милијарди кубних метара гаса годишње, док ће за десет година, према проценама истакнутих енергетских консултантских кућа, трошити близу 650 милијарди кубних метара, а 2030. близу 700 милијарди кубних метара. Руска производња гаса износи данас близу 700 милијарди кубних метара, а пројекције за 2030. годину су 885 милијарди кубних метара. Русија сада троши за сопствене потребе око 510 милијарди кубних метара, а процене за 2030. годину су око 590 милијарди кубних метара гаса.⁴ Имајући у виду наведено, Русија је

²<http://www.france24.com/en/20091118-russia-eu-stockholm-energy-summit-gas-supplies-piebalgs-reinfeldt-medvedev>

³ International Energy Outlook 2009. DOE/EIA Washington, DC, 2009; World Energy Outlook, International Energy Agency, Paris, 2009; Назип Байков, „Нефть и газ в мире. Год 2030“, Международная жизнь, Москва, н. 4, 2010, стр. 118.

⁴ Саша Гајић, „Шест разлога зашто ће Запад напасти Јужни ток баш у Србији“, Нови стандард, 15. новембар 2010, Интернет <http://www.standard.rs/sasa-gajic-sest-razloga-zasto-ce-zapad-napasti-juzni-tok-bas-u-srbiji.html>

Извор International Energy Outlook 2009. DOE/EIA Washington, DC, 2009; World Energy Outlook, International Energy Agency, Paris, 2009; Назип Байков, „Нефть и газ в мире.

најзначајнији и природни снабедвач важних енергената земаља ЕУ. То се односи и на Балкан. Тако Бугарска и Србија готово у потпуности увозе гас из Русије; значајан део увози Грчка, Хрватска 65%, Словенија 51%, Мађарска 76%, Румунија 63% итд.⁵

У исто време производња гаса у земљама ЕУ ће не само стагнирати током исказаних пројекција за следеће две деценије, већ ће извесно бити и умањена. Тако ће нарастајући јаз између производње и потрошње морати бити покривен повећањем увоза због чега се морају градити нови цевоводи.

Русија у том правцу планира изградњу нових и доградњу постојећих гасовода, што би грубо исказано било праћено у три правца. На северу у оквиру Северног тока, у средишњем делу проширењем гасовода кроз Украјину, и на југу, према Балкану, у оквиру „Јужног тока“.

„Северни ток“ граде заједно „Гаспром“, немачки „Е Он Ругхргас“ и „БАСФ-Винтерсхал“, те холандска фирма „Гасуин“. Први крак има капацитет од 27 милијарди кубних метара годишње, да би по завршеној изградњи он био удвостручен.⁶

У централном делу, преко Украјине, планира се повећавање капацитета мреже „Дружба“ прављене још у совјетском периоду, а Русија такође планира изградњу паралелног, нешто јужнијег крака нафтовода од румунске луке Констанце до хрватске јадранске обале (Омишаљ) која би спојила, реконструисала и проширила румунски и бивши југословенски нафтовод.⁷

На јужном крају европског континента Русија је испод Црног мора већ изградила гасовод „Плави ток“ до Турске. На тај начин се жели преусмерити енергија турских стремљења да игра значајну улогу у транспорту енергената, посебно имајући у виду значај ове земље у транспорту нафте танкерима преко Босфора и Дарданела, те учешће у геополитички алтернативном јужно-кавказском цевоводу. У транспорту нафте цевовод Бургас–Александрополис представља такмаца ТБЦ (Тбилиси – Баку – Чејхан) нафтоводу, пошто се његово попуњавање планира пребацивањем нафте у танкерима преко Црног мора, из руске луке Новоросијск до бугарске обале. И поред тога, најважније геоекономско и геополитичко надметање на јужном краку геоенергетског трозупца, одвија се између планираних цевовода „Јужни ток“ и „Набуко“.

Год 2030.“, *Международная жизнь*, Москва, н. 4, 2010, стр. 123.

5 Karoly Koscis, Tibor Tiner, *Geopolitic of Pipelines and Eastern Europe with Special Regard of Hungary*, *Hungarian Geopolitic Bulltetin*, Vol 58, no. 1, 2009, pp. 49–67

6 Према *Logistic Behind the Nord Stream*, <https://e-facts.nord-stream.com/app/article/index.cfm?aoid=2741>

7 Видети и Саша Гајић, „Шест разлога зашто ће Запад напасти Јужни ток баш у Србији“, *Нови стандард*, 15. новембар 2010, Интернет <http://www.standard.rs/sasa-gajic-sest-razloga-zasto-ce-zapad-napasti-juzni-tok-bas-u-srbiji.html>; Гајић Саша, „Србија на бранику Јужног тока“, у зборнику *Геополитички и енергетски фактори безбедности Балкана*, Центар за развој међународне сарадње, Београд, 2010.

Гасовод „Јужни ток“ представља један од највећих енергетских подухвата у Европи. Главни његови протагонисти су Италија и Русија, односно италијанска корпорација „ЕНИ“ и „Гаспром“. Обухвата цевоводе који би преносили гас 900 километара на потезу од црноморске руске станице за гасну компресију Береговаја до бугарског града Варне, па затим до Плевена, одакле би се одатле гасовод рачвао у два смера – један би ишао на југозапад кроз Грчку, па преко Јонског мора за јужну Италију, а други би ишао на северозапад кроз Балканско полуострво. У Србију би гасовод ушао код Зајечара и ишао преко Београда за Суботицу. Један крај би наставио да се пружа кроз Мађарску до аустријског гасног складишта у Баумгартену, док би други ишао из Мађарске, преко Словеније до аустријско-италијанске границе крај Арнолдштајна. Такође, планирано је и гранање „Јужног тока“, капацитета 12 милијарди кубних метара дуж Саве до Бања Луке у Републици Српској.⁸ Изградња Јужног тока почела је формално 15. маја 2009. у Сочију у присуству премијера Владимира Путина и Силвија Берлусконија, где су гасне компаније Русије, Италије, Бугарске, Србије и Грчке потписале споразум о изградњи гасовода, да би се њему касније прикључиле Словенија (14. новембра 2009. у Москви) и Хрватска (2. марта 2010). Планирано је да гасовод проводи 63 милијарде кубних метара гаса годишње, док би делови цевовода у Србији, Хрватској и Словени били изграђени тако да проводе најмање 10 милијарди кубних метара гаса. Предвиђена су и два складишта гаса – у Србији, у Банатском двору (капацитета 3,2 млрд. м³) и у Пузтафолдаварау у Мађарској (9 млрд. м³). Постојао је предлог да ако се Аустрија не определи да учествује у пројекту „Јужни ток“, да мађарски „МОЛ“ уместо Баумгартена понуди своје локалитет у Варосфолду.⁹ Изградња деонице гасовода испод Црног мора отпочела је 2010. године, а за секцију кроз Србију почетак изградње је планиран за 2012. годину. Предвиђено је да изградња целог гасовода кошта између 19 и 24 млрд. \$ (испод мора 8,6 млрд. \$). Након повећања, то јест удвостручења капацитета гасовода на инсистирање италијанског партнера из „ЕНИ-ја“, Русија је склопила низ споразума везаних за куповину и транспорт гаса из прикаспијских простора како би задовољила потребе европског тржишта. Још лета 2008. године „Гаспром“ је предложио Азербејџану откуп целокупне количине произведеног гаса (из налазишта Шах Дениз, са укупним резервама од 1,3 билиона кубика) по тржишним ценама, у оквиру пројекта „Стадијума 2“. Споразум Москве и Бакуа потписан је 2010. године и карактерише га то што горња граница куповине азербејџанског гаса није ограничена, док је минимална 500 милиона кубика годишње, са тенденцијом раста са две на четири милијарде кубика до 2012. године.¹⁰

8 Jean Alic, Russia Makes Major Headway with South Stream Project, <http://www.GlobalintelligenceReport.com>

9 Саша Гајић, „Шест разлога зашто ће Запад напасти Јужни ток баш у Србији“, Нови стандард, 15. новембар 2010, Интернет <http://www.standard.rs/sasa-gajic-sest-razloga-zasto-ce-zapad-napasti-juzni-tok-bas-u-srbiji.html>; Гајић Саша, „Србија на бранику Јужног тока“, у зборнику *Геополитички и енергетски фактори безбедности Балкана*, Центар за развој међународне сарадње, Београд, 2010.

10 <http://www.nspm.rs/hronika/gas-iz-azerbejdzana-u-evropu-preko-qjuznog-tokaq.html>

Отказивање изградње гасовода „Набуко“, додатно се позитивно одразила на почетак изградње „Јужног тока“, чија реализација раније никад није ни довођена у питање. Србија је у потпуности посвећена реализацији пројекта гасовода „Јужни ток“, који из Русије треба да допрема гас до земаља југоисточне Европе. Гасовод би требало да има пропусну моћ од 63 милијарде кубних метара природног гаса годишње, а састојаће се од линијског дела, компресорских станица и друге инфраструктуре неопходне за функционисање гасовода. Српска страна гарантује пуни обим и несметани транзит гаса кроз гасовод. Гасоводни систем требало би да добије статус пројекта трансевропске енергетске мреже. Изградњом гасовода „Јужни ток“ требало би да се смањи зависност Русије од транзита гаса преко територије Украјине. Планирано је да гасовод буде постављен по дну Црног мора и да иде од Русије ка Бугарској, одакле ће се делити на два крака. Турска је Русији дала одобрење за полагање цеви у Црном мору у њеним територијалним водама, чиме је отклоњена још једна препрека. За изградњу „Јужног тока“ постигнути су међудржавни споразуми о градњи копнене деонице потписани са Бугарском, Србијом, Мађарском, Грчком, Словенијом и Аустријом. Такође, 16. септембра 2011. године потписан је и споразум акционара компаније „Саут стрим транспорт“, о реализацији подморске деонице. Тада је утврђено да 50 одсто удела у подморској деоници има „Гаспром“, док италијанска компанија „ЕНИ“ има 20 одсто учешћа, а немачка „Винтершал“ и француска „ЕДФ“ по 15 процената удела. У 2011. години финализована је консолидована студија изводљивости за „Јужни ток“, којом су обједињене студије изводљивости за подморску деоницу и за националне сегменте гасовода у земљама јужне и централне Европе. Тај документ укључује основне техничке одлуке о пројекту, оцену еколошке безбедности и активности на заштити животне средине, као и економску процену, уз узимање у обзир капиталних и оперативних трошкова.

Компаније, које су носиоци изградње гасовода „Јужни ток“, руски „Гаспром“, италијански „Ени“, немачки „Винтершал“ и француски „ЕДФ“, коначну одлуку о изградњи тог великог пројекта донеле су током 2012. Студија изводљивости је готова и крајем 2012. године свечано је обележен почетак радова на руској обали Црног мора код Новоросијска, како би прве испоруке на европско тржиште могле да буду у току 2015. године. Завршетак комплетног гасовода планиран је за 2017. годину.¹¹

Русија се противи одредбама које у међувремену намеће ЕУ, да се половина капацитета преносне мреже, у коју спада и гасовод, мора оставити за треће стране, јер сматра да је то расипање ресурса. Званична Москва жели и да се „Јужни ток“ укључи у трансевропску енергетску мрежу, што би омогућило да се тај пројекат сматра пројектом од европског интереса и буде кандидат за помоћ ЕУ што је предмет преговора са Бриселом. Првобитно планирани капацитет гасовода је

11 „Нафтна индустрија“, Међународни радио Србија, Интернет <http://glassrbije.org/privreda/naftna-industrija>.; „Набуко издахнуо“, РТС, мај 2012, Интернет, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/13/Ekonomija/1109560/Nabuko+izdahnuo.htm/Nabukoizdahnuo>

у међувремену удвостручен, а његова траса иде преко Црног мора до Бугарске, одакле би требало да се рачва један крак према Грчкој и Италији (за сада се одустало од ове варијанте због економске кризе која је захватила Грчку), а други преко Србије према Мађарској, Словенији и Аустрији и даље Италији. Укупна вредност пројекта процењена је на 16 милијарди евра, који ће са 50% финансирати „Гаспром“, са 20% „Ени“, док ће „Винтершал“ и „ЕДФ“ учествовати са по 15%. Највећи део средстава биће обезбеђен из кредита, а трећину ће финансирати акционари из сопствених извора.

Јужни ток је, дакле, трансевропски пројекат у коме треба да учествује неколико најмоћнијих европских држава. Осим значајних прихода од транзитних такси које ће Србија имати на основу тог пројекта, наша земља ће обезбедити довољне количине гаса за потребе грађана и индустрије, а тај гасовод ће омогућити и изградњу неколико нових гасних електрана у Србији.

Идејни творци „Јужног тока“ су од почетка били сигурни да ће тај гасовод бити изграђен, јер и поред „Северног тока“ којим се преко Балтичког мора допрема руски гас у северну и западну Европу, постоји додатна потреба за још једним гасоводом „Јужни ток“, који ће остатак Европе снабдевати потребним количинама гаса.¹² Европска унија је због гасне кризе пре три године, проценила да јој је потребно да се овим енергентом снабдева из више извора, с обзиром на честе тензије између Русије и Украјине, преко чије територије руски гас долази до европског тржишта. Изградња више гасовода требало би, према оценама Брисела, да повећа енергетску безбедност Европске уније и земаља чланица, као и да спречи поремећаје на тржишту које прекид у снабдевању гасом може да проузрокује.¹³

Иако се у Бугарској једно време одуговлачило са реализацијом „Јужног тока“ који је парламент ратификовао још јула 2008. и ова важна земља у ланцу реализације овог пројекта је у потпуности била прихватила своје учешће што би јој у економском смислу требало донети приближно само од транзитних такси преко 300 милиона евра годишње. То је важило све до јесени 2014, када су уследили притисци (поводом украјинске кризе!?) на званичну Софију од стране Брисела да преиспита постигнуте споразуме у правцу постизања нових, који би уважили примедбе ЕУ. То је довело до расписивања ванредних парламентарних избора који су на власт крајем јесени довели Бориса Борисова, што је усложнило околности за реализацију „Јужног тока“ од стране Бугарске.

12 Конова Марианна, „Южный поток и Набукко – проекты-соперники или попытка диверсификации газовых поставок?“, *Выстраивая добрососедство, Россия на пространствах Европы*, Ассоциация Европейских исследований, Институт Европы, Российской Академии наук, Москва, 2013, стр. 146-154; С. Вељовић, Бајатовић: Крајем године почиње изградња гасовода Јужни ток», Блиц, 29. 10. 2012, Интернет, <http://www.blic.rs/Vesti/Ekonomija/350262/Bajatovic/Krajem/godine/pocinje/izgradnja-gasovoda-Juzni-tok>.

13 „Стратфор:Москва може на Балкану имати користи од кризе у ЕУ“, 21. јануар 2013, Интернет, <http://www.nspm.rs/pdf/hronika/stratfor-moskva-moze-na-balkanu-imati-koristi-od-krize-u-eu.pdf>.

Србија је званично прихватила у потпуности своје учешће у овом пројекту, где је планирано да дужина гасовода кроз Србију буде 470 км, да се изграде две компресорске станице, а укупна вредност инвестиције процењена је на 1,7 милијарди евра. Укупан транзитни капацитет гасовода ће бити 40 милијарди м³, а имаће три интерконекије, за Хрватску капацитета 2,7 милијарди м³, за Републику Српску више од пола милијарде м³ и за Федерацију БиХ више од 700 милиона м³. Очекује се да ће овај пројекат донети Србији око 2.000 радних места и да ће директан приход буџета бити око 200 милиона евра годишње.¹⁴

Дакле, интереси земаља ЕУ су поводом „Јужног тока“ и „Набука“ веома разубјени и чак неједнаки. Ту долазе до утицаја извесне разлике у оквиру ЕУ, јер је Немачка већ реализовала своје енергетске потребе у највећем реализацијом „Северног тока“. Са друге стране, ЕУ у целини је и даље веома заинтересован за руске енергенте. Интерес Србије је да остане у оквиру пројекта „Јужног тока“, који је сада неизвесан, а даје јој и могућност додатног укључивања Русије у балканска питања, што би укупно посматрано и на дужи рок, било и у српском интересу. То би помогло да и у пракси концепт „четири стуба“ додатно добије прилику.¹⁵

ЕНЕРГЕТСКА УЛАГАЊА РУСИЈЕ НА ПОСТЈУГОСЛОВЕНСКОМ ПРОСТОРУ И БАЛКАНУ

Русија традиционално има велики утицај и интерес на Балкану. Још од јаких веза Кијевске Русије са Византијом и Балканом у раном и развијеном периоду средњег века, културних веза Московске кнежевине у позном средњовековном периоду, преко вишевековног процеса решавања Источног питања (од XVII до почетка XX века), преко савремене историје, Русија је развијала снажне односе са народима Балкана. У односу на српски фактор, те везе су биле пријатељске и савезничке прожете елементима дугог трајања као што су цивилизацијска и етничка блискост и сродност (словенство и православље), те историјско савезништво. Савремена Русија, која је након кризе деведесетих у периоду од кад је на њеном челу Владимир Путин (од 2000. године) успева да ојача своје позиције и да у наступајућој епохи мултиполаризма поново постане значајан субјекат на Балкану.¹⁶ У том правцу значајан је и политички преокрет у Украјини где је „наранцаста револуција“ доживела свој крах почетком 2010. године, што има реперкусију у ојачавању позиције Русије.¹⁷ Овде ће бити анали-

14 <http://www.pks.rs/MSaradnja.aspx?id=51&p=1&pp=0&>

15 Драган Петровић, Драган Ђукановић, *Стубови спољне политике Србије: ЕУ, Русија, САД и Кина*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2012.

16 Петровић Драган, «Россия и Балканы – историческое наследие и современные отношения, в *Выстраивая добрососедство, Россия на пространствах Европы*, Ассоциация Европейских исследований, Институт Европы, Российской Академии наук, Москва, 2013, стр. 119–132.

17 Драган Петровић, Горан Николић, *Геополитика савремене Украјине*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2009; Драган Петровић, *Председнички*

зиран енергетски утицај Русије на постјугословенском простору и Балкану, поред гасовода „Јужни ток“, који је напред већ представљен.

Многе руске компаније из енергетског сектора су инволвиране у друге пројекте на простору бивше Југославије. Прошле године руска нафтна компанија „Зарубежнефт“, која је под контролом државе, саопштила је да планира да инвестира око 1,3 милијарди долара у нафтну инфраструктуру Хрватске и БиХ да би транспортовала прерађене производе из својих рафинерија из БиХ у Хрватску. Штавише, „Зарубежнефт“ и „Гаспромнефт“ се надмећу у куповини 63 бензинске пумпе у Хрватској које аустријска компанија „ОМВ“ планира да прода. Чак и изван енергетског сектора, већина земаља са простора бивше Југославије углавном зависи од страног капитала за модернизацију и развој инфраструктуре. Већина новца долази из Европе, али руске компаније користе садашње економске слабости ЕУ и преузимају имовину од стратешког значаја.¹⁸ Највећа руска банка „Сбербанка“ – чији је већински власник Централна банка у Москви – преузела је аустријску „Фолксбанку“ 2012, која има огранке у Србији, БиХ, Хрватској и Словенији. Штавише, руски „Уралвагонзавод“ преговара о преузимању „Железар“ у Смедереву, из које се америчка компанија „Ју-Ес Стил“ („US Steel“) повукла прошле године. Када је реч о нафти, удео руске нафте на тржишту региона је прилично знатан. У Мађарској износи 98% тржишта, 90% у Бугарској, 80% у Србији и 40% у Грчкој. Осим тога, руске компаније поседују низ рафинерија нафте и бензинских пумпи. Најактивнија компанија у региону је „ЛУКОИЛ“, апсолутни лидер међу руским нафтним фирмама у погледу експлоатације тржишта малопродаје у иностранству. Децембра 2006. „Сопосо Филипс“ је продао 376 бензинских пумпи „ЛУКОИЛ-у“. Они су пословали под брендом „Џет“ („Jet“) и били су лоцирани у шест земаља, укључујући 30 у Мађарској и 14 у Словачкој. Касније, у априлу 2008, „ЛУКОИЛ“ је од „Петрол Холдинг-а“ купио 75 бензинских пумпи у Бугарској и складиште нафте близу Софије. Вредност посла је била 237 милиона евра: 156,1 милион евра за бензинске пумпе (око 2,1 милион евра по бензинској пумпи) и 80,9 милиона евра за складиште. У Бугарској, компанија има 74% удела у тржишту велепродаје нафтних производа. „ЛУКОИЛ“ поседује 562 бензинске пумпе у Бугарској и нафтну рафинерију у Бургасу (Neftochim Bourgas); руска фирма је купила контролни удео октобра 1999. за 101 милион евра. Почетком 2005. нафтна компанија је повећала свој удео у рафинерији Бургас на 93,16% након што је купила 22,05% погона на основу понуде. Рафинерија производи безоловни бензин, дизел и петрохемијске производе који одговарају европским стандардима квалитета. Рафинерија прерађује око 6–7

избори у Украјини 2010, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2010; Драган Петровић, „Украјина у време председничког мандата Виктора Јануковича 2010–2012“, Међународна политика, Београд, 2012. број 1146, април–јун 2012. стр. 28–38;

18 Константин Симонов, „Руски енергетски интереси у Југоисточној Европи“, *Односи Русије и Србије на почетку XXI века*, Жарко Н. Петровић (прир) ИСАК Фонд, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, Интернет, <http://www.isac-fund.org/download/Odnosi-Rusije-i-Srbije-na-pocetku-XXI-veka.pdf>.

милиона тона нафте годишње.

Удео „ЛУКОИЛ-а“ на румунском тржишту износи око 22%. Руска нафтна компанија поседује ланац од преко 300 бензинских пумпи у тој земљи, као и „Петротел-ЛУКОИЛ“ рафинерију у Плоештију са капацитетом од 2,4 милиона тона нафте годишње. Руски власник је обезбедио инвестиције у предузећу. У главном граду Црне Горе, Подгорици, „ЛУКОИЛ“ је купио шест бензинских пумпи које су припадале „Рокшпед Петрол-у“ који је од 2005. године активно сарађивао са огранком „ЛУКОИЛ-а“ у Србији, „ЛУКОИЛ Беопетролом“. Руска нафтна фирма је платила 26,5 милиона евра закупнину, што је било 4,5 милиона евра по бензинској пумпи. Према европским стандардима, то је била висока цена, јер у Европи једна бензинска пумпа кошта просечно између 1 и 2 милиона евра. У Хрватској је „ЛУКОИЛ“ купио „ЕУРОПА-МИЛ“. Ова фирма је поседовала пет бензинских пумпи у Загребу и Сплиту и пет парцела за изградњу бензинских пумпи. Просечна дневна продаја на једној бензинској пумпи „ЕУРОПА-МИЛ“ износила је 11 милиона тона нафтних производа, у поређењу са просечно 7,9 милиона тона на „ЛУКОИЛ“ пумпи 2007. године.¹⁹ Поред бензинских пумпи „ЕУРОПА-МИЛ“, поседује и сопствени железнички терминал за нафтне производе са капацитетом складиштења од 8.000 м³ близу Вуковара на Дунаву (новембра 2006. компанија је започела изградњу мале фабрике за производњу биогорива са пројектованим капацитетом од 35.000 тона на основу тог терминала). Као резултат тога „ЛУКОИЛ“ је добио могућност да продаје нафтне производе практично у целој земљи. Првобитно, терминал у Вуковару није имао дозволу за речни транспорт и претовар. Добијање те дозволе је био услов који је „ЛУКОИЛ“ поставио власницима фирме „ЕУРОПА-МИЛ“ пре куповине. Тако руска фирма може да користи речне танкере и да испоручује нафтне производе дуж Дунава. „ЛУКОИЛ“ поседује и око 180 бензинских пумпи у Србији и шест у Македонији. „ЛУКОИЛ“ је приватна компанија, а амерички концерн „Сopoco Philips“ има 20% удела у њој.

У оквиру Србије и Босне и Херцеговине (пре свега Републике Српске) активно послују „Зарубежнефт“, као и огранак „Гаспром-а“, „Газпром Нефт“, које су државне руске компаније. Компанија „Зарубежнефт“ поседује рафинерију нафте у Босанском Броду са годишњим капацитетом од 4,2 милиона тона, као и „Фабрику за производњу моторних уља Модрича“ са капацитетом производње до 70.000 тона моторног уља годишње и око 80 бензинских пумпи. Планира се да компанија повећа број сопствених бензинских пумпи на Балкану (преко 300) након што се пусти у рад друга фаза рафинерије нафте у Босанском Броду, која ће омогућити да рафине-

¹⁹ Константин Симонов, „Руски енергетски интереси у Југоисточној Европи“, *Односи Русије и Србије на почетку XXI века*, Жарко Н. Петровић (прир) ИСАК Фонд, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, Интернет, <http://www.isac-fund.org/download/Odnosi-Rusije-i-Srbije-na-pocetku-XXI-veka.pdf>; Јокић Ана, *Улога Русије на светском тржишту гаса и нафте*, Мастер рад, Мегатренд Универзитет, Београд, 2013, стр.72–74.

рија повећа свој капацитет прераде са 1,2 милиона на 4,2 милиона тона нафте годишње почев од 2010. год. У фебруару 2009. „Газпром Нефт“ је коначно завршио куповину 51% удела у српском „НИС-у“, док је „Гаспром“ са своје стране обећао да ће изградити гасовод „Јужни ток“ и подземно складиште гаса у Банатском Двору. „Нафтна индустрија Србије“ нафтна је компанија која се бави производњом, рафинисањем и продајом нафтних производа, као и истраживањима у Србији и Анголи. Обим производње „НИС-а“ износи око 1 милион тона нафте годишње. Компанија поседује рафинерије нафте у Панчеву и Новом Саду са комбинованим капацитетом од 7,3 милиона тона годишње. НИС поседује сопствену продајну мрежу (око 500 бензинских пумпи) и водећи је испоручилац нафтних производа на српском тржишту. Трансакција је започета крајем 2007. и завршена је 2009. године. Русија је платила 400 милиона евра и обавезала се на инвестицију додатних 550 милиона евра до 2012. године. Крајем марта 2009. „Сургутнефтегас“, четврти по величини руски произвођач нафте и гаса, потписао је уговор о куповини пакета акција од 21,2% у мађарском „МОЛ-у“ од аустријске „ОМВ групе“. Трансакција је износила 1,4 милијарде евра. „Сургутнефтегас“ је приватна компанија.²⁰

Говорило се да је приступ руског „Сургутнефтегас-а“ власничкој структури мађарске нафтне компаније „МОЛ“ кулминација деценијских покушаја руских компанија да освоје тржишта југоисточне Европе.²¹ Они већ играју доминантну улогу на многим тржиштима, али нису имали до сада много успеха у Мађарској и Хрватској. Али сада, након што су купили удео у „МОЛ-у“ и тако ушли у власничку структуру хрватске „ИНА“ – руска фирма припрема терен за стицање контроле над енергетским тржиштима југоисточне Европе, од Словеније до Бугарске. Доминација на тим тржиштима је један од руских дугорочних стратешких циљева.

20 Ружица Мрдаковић-Цветковић, „Актуелни проблеми економске и енергетске сарадње Србије и Русије“, Економска политика, Нова српска политичка мисао, 2008 – Интернет, www.nspm.rs/ekonomaska-politika/aktuelni-problemi-ekonomске-i-energetske-saradnje-srbije-i-rusije.html?alphabet=I; „Нафтна индустрија“, Међународни радио Србија, Интернет <http://glassrbije.org/privreda/nafna-industrija>.

21 Константин Симонов, „Руски енергетски интереси у Југоисточној Европи“, *Односи Русије и Србије на почетку XXI века*, Жарко Н. Петровић (прир) ИСАК Фонд, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, Интернет, <http://www.isac-fund.org/download/Odnosi-Rusije-i-Srbije-na-pocetku-XXI-veka.pdf>. Милан Симурдић, „Руска енергетска политика и Балкан“, *Односи Русије и Србије на почетку XXI века*, Жарко Н. Петровић (прир) ИСАК Фонд, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, стр. 149, Интернет, <http://www.isac-fund.org/download/Odnosi-Rusije-i-Srbije-na-pocetku-XXI-veka.pdf>.

ЕНЕРГЕТСКА САРАДЊА СРБИЈЕ И РУСИЈЕ

Трговинским споразумом и протоколом, који је закључен у Москви фебруара 2008. године, предвиђене су мере за унапређење робне размене у смислу повећања српског извоза. Споразум о сарадњи у области нафте и гасне привреде у циљу унапређења нафтне и гасне привреде између Србије и Руске Федерације, који је потписан у јануару 2008, ствара предуслове за даљи развој сарадње између Србије и Русије у области енергетике. Енергетски споразум има за циљ стварање повољних услова за пројектовање, финансирање, изградњу, реконструкцију и коришћење објеката гасне и нафтне привреде на територији Републике Србије, повећање енергетске сигурности и обезбеђење континуираних испорука гаса и нафте из Руске Федерације, њихов транзит у треће земље, као и производњу нафтних деривата на територији Републике Србије.

Захваљујући споразуму о сарадњи у области нафтне и гасне привреде, Србија би у наредних тридесет година могла имати обезбеђено снабдевање гасом и другим енергентима. Инвестициони радови на територији Републике Србије на изградњи гасовода, подземног складишта гаса и других капацитета омогућују запошљавање радника и повећање производње у неким другим секторима који обезбеђују инпуте за инвестиције у ове инфраструктурне енергетске капацитете. Посредно би се тиме могла повећати производња и у другим гранама, јер се упошљавањем радника повећава платежна моћ становништва и тражња на домаћем тржишту. Након изградње капацитета за транзит гаса, Србија ће се наћи на једној од најважнијих европских „саобраћајница“ енергетске мреже и могла би имати вишеструку корист од ових споразума. Планиране инвестиције у гасни сектор у Србији у наредних пет година износе две милијарде евра. Осим тога, почетком 2013. године очекује се почетак изградње најважнијег пројекта гасне инфраструктуре у Србији – крака међународног гасовода „Јужни ток“.²²

Србија је енергетски сиромашна земља. Резерве квалитетних енергената нафте и гаса су симболичне и чине мање од 1% у укупном билансу резерви Србије, док преосталих 99% чине енергетске резерве угља, у којима доминира нискокалорични угаљ лигнит.

Поред енергетско-ресурсног сиромаштва, биланс Србије указује на тенденцију повећања енергетске зависности, како примарне енергије (нафте, гаса, угља), тако и секундарне (електричне енергије).

Зачеци актуелно руско-српске (у оквиру СФРЈ) енергетске сарадње у нашем региону сежу у совјетски период, у седамдесете године прошлог века, када се одвијала брза и обимна гасификација у

22 Зорана Михајловић Милановић, „Српски енергетски сектор – стање и руско-српски односи“, стр. 155, *Односи Русије и Србије на почетку XXI века*, Жарко Н. Петровић (прир), ИСАК Фонд, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, <http://www.isac-fund.org/download/Odnosi-Rusije-i-Srbije-na-pocetku-XXI-veka.pdf>.; Рапаић Стеван, *Тржиште енергената и ЕУ и тржиште Србије*, Научни рад, новембар 2009. год, Библид., Стр. 2.

СССР-у и државама СЕВ-а. На то је утицао и први нафтни ембарго након арапско-израелског сукоба 1973. и окретање европских потрошача снабдевању нафтом из СССР-а, али и до тада недовољно заступљеном енергенту – гасу. У то време гас је, преко Мађарске, стигао и до Југославије. Распад СССР-а и промене у државама Савета за узајамну економску помоћ неко време зауставиле су ширење гасних послова. Ипак, још 1996. је формирано заједничко руско-српско предузеће „Југоросгас“, а 2006. Србији је понуђено учешће у пројекту „Плани ток II“, који је био претеча сада актуелног пројекта „Јужни ток“.²³

Споразумом о сарадњи у области нафтне и гасне привреде уговорена је реализација три крупна подухвата:

1. изградња на територији Републике Србије деонице гасоводног система у оквиру магистралног гасоводног система из Русије кроз Црно море и територију трећих земаља за транзит и испоруке природног гаса у друге земље Европе;

2. изградња подземног складишта гаса на месту исцрпљеног гасног поља Банатски двор, које се налази 60 километара североисточно од Новог Сада;

3. реконструкција и модернизација технолошког комплекса који припада Акционарском друштву „Нафтна индустрија Србије“.²⁴

Ради изградње гасовода и подземног складишта гаса земље оснивају се одговарајуће компаније. Компаније учесници су испред Руске Федерације Отворено акционарско друштво „Гаспром“, или његова афилирана лица (компаније-кћерке) која оно одреди, а испред Републике Србије Јавно предузеће „Србијагас“.

Подела удела у оснивачком капиталу сваке од компанија извршена је на следећи начин:

руски учесник – најмање 51%;

српски учесник – највише 49%.

И поред неких недостатака за нашу страну у склопљеном Споразуму, очигледне су и предности које он доноси у односу на дотадашње стање и то због:

а) гаса

1. Ниске резерве домаћег гаса (9%, увоз 91%);

2. Неразвијена гасна инфраструктура: постоји један правац до-

23 Рујица Мрдаковић-Цветковић, „Актуелни проблеми економске и енергетске сарадње Србије и Русије“, Економска политика, Нова српска политичка мисао, 2008 – Интернет, www.nspm.rs/ekonomska-politika/aktuelni-problemi-ekonomске-i-energetske-saradnje-srbije-i-rusije.html?alphabet=1; Анталожј Поморцев, „Енергетски споразум Србије и Русије, две стране медаље“, *Односи Русије и Србије на почетку XXI века*, Жарко Н. Петровић (прир) ИСАК Фонд, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, стр. 165, Интернет, <http://www.isac-fund.org/download/Odnosi-Rusije-i-Srbije-na-pocetku-XXI-veka.pdf>.

24 Зорана Михајловић Милановић, „Српски енергетски сектор – стање и руско-српски односи“, стр. 155, *Односи Русије и Србије на почетку XXI века*, Жарко Н. Петровић (прир), ИСАК Фонд, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, <http://www.isac-fund.org/download/Odnosi-Rusije-i-Srbije-na-pocetku-XXI-veka.pdf>; Јокић Ана, *Улога Русије на светском тржишту гаса и нафте*, Мастер рад, Мегатренд Универзитет, Београд, 2013, стр. 78–80.

тока гаса Русија – Украјина – Мађарска (Хоргош) – Србија;

3. Диспропорција у развијености дистрибутивне мреже и степена гасификације северног (95%) и централно-јужног дела земље (испод 45%);

4. Нетранспарентна процедура и реализација пројекта гасификације Србије;

5. Набавке гаса вршене преко посредника, а не директно од произвођача;

8. Угрожена енергетска стабилност због (не)оперативности подземног складишта гаса у Банатском Двору.²⁵

б) нафте

1. Резерве сирове нафте процењене на најмање 40-так година (50 милиона тона);

2. Домаћа производња нафте задовољава 20% српске потрошње;

3. Предвиђен раст финалне потрошње нафте за 27%, увоза 15% за период до 2015;

4. Застарела инфраструктура и технологија – посебно у области рафинеријске прераде;

5. Ниска искоришћеност капацитета од рафинеријске прераде од само 46,5%, услед технолошке застарелости (Панчево и Нови Сад);

6. Недовољно инвестирање у домаћа истраживања и производњу нафте;

7. Монопол и фаворизовање државне компаније „НИС“.

После модернизације складишта гаса Банатски Двор, капацитет истог биће 450 милиона кубика гаса, што ће пружити Србији могућност формирања оперативних залиха, за случај прекида дотока гаса током ванредних ситуација. Радни обим складишта износи 10% укупне годишње потрошње гаса у Србији и та количина даје могућност стабилног снабдевања потрошача у одређеном временском року. Очигледно је да ће склапање гасног аранжмана имати неколико позитивних последица за Србију, од којих је прва отварање више хиљада радних места. Укупна финансијска тежина пројеката по изградњи српског дела „Јужног тока“ и складишта гаса процењује се најмање на 2 милијарде евра. С обзиром на то да ће најмање пола извођача радова бити српске фирме, долазимо до претпоставке да ће најмање милијарда евра, током неколико година, бити убризгана директно у српску економију. Руске фирме, које ће радити на подручју Србије, такође ће трошити на њеној територији значајна финансијска средства, а градња гасовода ће захтевати и модернизацију, између осталог, и путне инфраструктуре Србије.

Почетак рада гасовода, планиран до 31 децембра 2015, године, требало је да обезбеди непрекидно снабдевање Србије гасом директно од произвођача, пружајући могућност да се Србија одрекне услуга мађарске компаније „МОЛ“, која транзит руског гаса српској страни наплаћује до 70 милиона долара годишње. Штавише, са поче-

²⁵ „Нафтна индустрија“, Међународни радио Србија, Интернет <http://glassrbije.org/privreda/naftna-industrija>; Драган Петровић, Ана Јокић, *Енергетска политика Русије*, још необјављен рад – рукопис, Београд, 2013.

тком експлоатације гасовода, Србија и сама добија улогу транзитне земље, имајући на уму да властите потребе Србије не прелазе границу од 3 милијарде кубика гаса годишње. Транзит гаса потрошачима у ЕУ и региону би могао доносити буџету Србије до 200 милиона евра годишње. Руски гас би могао одиграти подстицајну улогу за српску индустрију, чији је развој био успорен због недостатка енергената. Додатни импулс добиће и пројекат развоја гасне мреже у централној и јужној Србији, што ће се позитивно одразити на животни стандард локалног становништва.²⁶

Предвиђања су да би капацитет подземног складишта на гасном пољу Итебеј у Банату откривеног још 1949. године могло бити знатно веће од милијарду кубика. Извесно је да би и на тој локацији могао да се изгради додатни резервоар, који би, у великој мери, покривао не само домаће потребе, већ би се гас и продавао онима којима недостаје. Лежиште Острово је откривено почетком 2000. године. Испитивања су показала да је у питању локалитет који располаже капацитетима за експлоатацију у наредних дванаест година. Систем гасних складишта, међутим, вреди градити само ако ће се он користити у спрези са најављеним гасоводом „Јужни ток“.

Специфичност географског положаја Србије је што у суседству има чак осам земаља са којима има добру енергетску инфраструктурну везу и интерконекцију у сфери електромереже. Те земље су директно заинтересоване и за гасну интерконекцију. Започета је сарадња са Бугарском на изградњи гасовода Ниш – Димитровград – Софија, укупне дужине 120 километра, а вредност инвестиције са обе стране је 120 милиона евра. Планирана је интерконекција са Румунијом, на релацији Мокрин–Арад у дужини од 76 километара. Изградњом те деонице значајно би се растеретио основни магистрални правац Хоргош–Батајница. Такође је планирана интерконекција са Хрватском, Црном Гором и Македонијом. Директна интерконекција на магистрални гасовод „Јужни ток“ биће реализована са Босном и Херцеговином, посебно са Републиком Српском, капацитета 1,2 милијарде кубних метара гаса. Укупна вредност инвесиције је 35 милиона евра. У циљу максималне искоришћености гасовода „Јужни ток“ кроз Србију, већ се ушло у разговоре са стратешким партнером „Гасопрмом“ и за отварање по једне интерконекције са Македонијом и Црном Гором, као и Албанијом.²⁷

Дана 24. децембра 2008. године у Москви, Влада Србије и „Гаспром“ потписали су уговор о продаји „Нафтне индустрије Србије“ („НИС“) руској државној компанији „Гаспром њефт“ за 400 милиона евра и документе о изградњи гасовода „Јужни ток“ и складишта гаса Банатски двор. Према Уговору о продаји „НИС-а“, који је потписан, „Гаспром њефт“ има обавезу да у „НИС“ уложи најмање

26 „Нафтна индустрија“, Међународни радио Србија, Интернет <http://glassrbije.org/privreda/naftna-industrija>; Јокић Ана, *Улога Русије на светском тржишту гаса и нафте*, Мастер рад, Мегатренд Универзитет, Београд, 2013, стр. 86–90.

27 „Нафтна индустрија“, Међународни радио Србија, Интернет <http://glassrbije.org/privreda/naftna-industrija>.

547 милиона евра, а продајна цена за 51% српске нафтне индустрије је 400 милиона евра. У оквиру међудржавног споразума између Русије и Србије, 2009. године, руска компанија „Гаспром њефт“ преузима 51% акција „НИС-а“. Продаја контролног пакета акција иностраном партнеру, реализована је у оквиру процеса приватизације државних компанија у Србији.

Компанија „Гаспром“ једна је од водећих светских снабдевача гасом. У Европи се континуирано повећава дневна потрошња природног гаса, који стиже из Русије, што омогућава тој компанији да остварује велику зараду од извоза. Профит „Гаспрома“ у 2011. години је за 40 % већи него у 2010. години, а нето добици премашују две хиљаде милијарди долара. „Гаспром“ планира да до 2030. године контролише 14% светског тржишта течног природног гаса и то путем повећања капацитета на руском Далеком истоку, повећања производње у оквиру пројекта „Сахалин-2“ и изградње новог погона за производњу на Далеком истоку. Разлог је што Сингапур, Тајланд, Вијетнам, као и земље Латинске Америке и Блиског истока већ почињу да се преоријентишу на течни природни гас и планирају изградњу постројења за производњу тог гаса.

Прерада:

У рафинеријама у Панчеву и Новом Саду производи се спектар нафтних деривата – од моторних бензина и дизел-горива, до мазива и сировина за петрохемијску индустрију. Максималан годишњи капацитет обе рафинерије је 7,3 милиона тона сирове нафте. Завршена је модернизација „Рафинерије нафте Панчево“ вредна 500 милиона евра. Највећи објекат програма модернизације је изградња комплекса хидрокрекинга и хидрообrade који ће омогућити „НИС-у“ да у потпуности пређе на производњу моторних бензина и евродизела према стандардима ЕУ. Године 2009. „НИС“ је почео производњу евродизела, а 2010. године укинута је производња оловног бензина и покренута производња евробензина. Усклађивање са европским стандардима квалитета и престанак производње оловних бензина, производња евродизела и евробензина са садржајем сумпора до 10 ппм, што одговара еколошким захтевима Европске уније и Србије.²⁸

Промет:

На територији Србије „НИС“ се бави veleпродајом нафтних деривата, а поседује и око 480 бензинских станица, као и мрежу складишта. Пружа услуге снабдевања авиона горивом на аеродромима у Београду и Нишу, као и бродова на реци Дунав. У 2010. години модернизован је већи број бензинских станица широм Србије. НИС извози у земље Европске уније, као и у суседне земље у региону.²⁹

28 www.nis.rs

29 Драган Петровић, Ана Јокић, *Енергетска политика Русије*, још необјављен рад – рукопис, Београд, 2013.

„ЈУЖНИ ТОК“ КАО ПРОЈЕКАТ ТРАНСПОРТА РУСКИХ ЕНЕРГЕНАТА ПРЕКО БАЛКАНА НИЈЕ УГАШЕН?!

Став Русије, односно Путинова изјава приликом посете Турској 1. децембра 2014, да се због затезања односа према „Јужном току“, од стране Бугарске, али и централа ЕУ, неће реализовати овај пројекат, треба дубље посматрати у датим околностима. Вероватно да то свакако неће значити потпуно одустајање од пројекта „Јужни ток“, већ указивањем међународној јавности на тешкоће које су у његовој реализацији искреле, и ко је одговоран за те тешкоће.

Уколико обратимо пажњу на ове последње изјаве Путина и руског државног врха, али и „Гаспрома“, можемо закључити три ствари. Прво, Русија која је наишла на одређене тешкоће у реализацији већ уговореног „Јужног тока“, указује да су те тешкоће нова бугарска власт, настала преко исфорсираних ванвредних парламентарних избора, настали услед притисака неких западних центара моћи, да се „реализација ’Јужног тока’ усклади са Трећим енергетским пакетом“. У питању су, дакле, и извесни западни центри моћи, поред нове бугарске власти.

Међутим, треба обратити пажњу и на то да је овом приликом руска страна обелоданила два важна момента. Прво, да ће се постојећи цевовод „Плави ток“ који иде за Турску проширити и повећати свој капацитет. Друго, да ће бити у договору са Турском и Грчком изграђен нови цевовод од Русије преко ове две земље, дакле, преко Турске до Грчке. Ово су врло важни геостратешки моменти. Чини ми се, да Русија у овом случају за реализацију велике шаховске фигуре краљице („Јужни ток“) указује на тешкоће приликом његове реализације, оцењује јасно међународној јавности кривце за то, а онда наговештава узимање две важне фигуре: проширења „Плавог тока“ (пешак) и изградњу новог цевовода преко Турске до Грчке (лауфер, са перспективом вредности топа). Најважније при томе, остаје у будућности могућност да Русија покуша реализацију „Јужног тока“, у предвиђеном или модификованом облику. Што се тиче овог наговештеног цевовода преко Турске до Грчке, он се са једне стране може сматрати као дефинитивно снабдевање грчких потреба за гасом; потом као дестинација одакле се може транспортовати на различите начине даље у Европу, рецимо краком за Италију и сл.; могућношћу да се можда у крајњој линији, преко Македоније и Србије заврши „Јужни ток“ у алтернативној путањи, о чему је већ недавно калкулисано, уколико се заиста Бугарска покаже као непопустљива.

Заправо, ово је и један додатан притисак на владајуће центре моћи у Бугарској, који су сада дошли на власт уз помоћ западне подршке, али и на друге сличне режиме и прозападне центре моћи на Балкану и читавој траси планираног „Јужног тока“. Јасно је да су они својом подређеном политиком у односу на глобалистичке центре моћи дошли на власт у тим земљама, али и да је тас биланса који су остварили на власти до сада врло напрегнут, и незадовољство грађана неолибералном економијом која фаворизује стране интересе и танак слој тајкуна и компрадора, при крају. Овим се даје значајан тег подршке оним политичким снагама у тим земљама, али и читавој Европи, које

се критички односе према глобалистичким и атлантистичким центрима моћи, јер је потпуно јасно да је интерес самих земаља ЕУ и практично свих европских земаља у неспутаној привредној и широкој сарадњи са Русијом. Ово ће нарочито имати одјека међу политичком и друштвеном елитом земаља тзв. Старе Европе, које имају стратешке интересе сарадње са Русијом првог реда, и њима ће бити јасно да са једне стране са Москвом неће моћи да говоре језиком уцена и егоизма, ако желе да се ти односи иоле реализују у односу на стратешке могућности и евидентне међусобне интересе. Постаће јасно да је цена подређеног односа према Вашингтону све већа, и да САД, паралелно са све мањим могућностима услед сопственог економског и другог слабљења, да суштински нешто пружају европским земљама, заправо све више одузимају својим сталним затезањем ситуације у свету и уценама и све нереалнијим захтевима које испостављају европској породици народа, сада и у њиховом исфорсираном сукобу са Русијом.

Да не говоримо о русофилским осећањима највећег дела бугарске популације. У том правцу ће тамошњи притисак на актуелне власти у правцу олакшавања околности за започињање изградње цевовода постати врло снажан. Треба посебно нагласити да заправо ни Бугарска, а ни Брисел, да не говоримо о силама заинтересованим тзв. Старе Европе и других земаља заинтересованим за цевовод, нису на становишту да не треба градити већ уговорени капитални пројекат, већ заправо траже одређене уступке у том правцу од стране Москве.

У том правцу изјаве Путина и руског руководства о одустајању од „Јужног тока“ услед новонасталих проблема које праве нова бугарска власт и бриселске технократе, заправо треба посматрати у ширем контексту укупних америчко-руских супротности, и никако не треба посматрати и као дефинитивно одустајање руске стране у реализацији система цевовода преко Југоистока. Заправо, вероватно је да ће њихова изградња бити настављена у неком од облика, и да ће „Јужни ток“, или прецизније цевоводи преко јужног или југоисточног правца од Русије за овај и средишњи део Европе у овој или оној форми бити изграђен.

ЛИТЕРАТУРА

Выстраивая добрососедство, Россия на пространствах Европы. Ассоциация Европейских исследований. Институт Европы. Российской Академии наук. Москва, 2013.

Гајић, Александар. *Нова велика игра*. НСПМ. Београд, 2009.

Головкин М. *Варианты. Развития экономики в зависимости от цены на нефть*. Москва, 2007. год. *Energy strategy of Russia for the period up to 2030*. Moscow, 2010.

Зигар, Михаил и Пањушкин, Валериј. *Газпром, ново руско оружје*. Виндикта. Београд, 2010.

Јокић, Ана *Улога Русије на светском тржишту гаса и нафте*. Мастер рад. Мегатренд Универзитет. Београд, 2013.

- Масленченков, Ю. С., Тронин Ю.Н. *Финансово-промышленная корпорация России* – Москва. изд. Дека, 2003.
- Муслимов Х. Ф.М.Хайретдинов. *Труды научно-практической конференции*. Нефть, газ Казань. изд. Экоцентр, 2004.
- Петровић, Драган. *Русија на почетку XXI века- геополитичка анализа*. Прометеј. Нови Сад и Институт за политичке студије Београд. Нови Сад, 2007.
- Петровић, Драган. *Геополитика постсовјетског простора*. Прометеј. Нови Сад и Институт за међународну политику и привреду Београд. Нови Сад, 2007.
- Петровић, Драган и Николић, Горан. *Геополитика савремене Украјине*. Институт за међународну политику и привреду. Београд, 2009.
- Петровић, Драган. *Ка мултиполарном светском поретку*. Пешић и синови. Центар за развој међународне сарадње. Београд, 2010.
- Поповић, Ненад и Јаск, Ондреј. *Спољнотрговински односи и перспективе привредне сарадње Руске Федерације и Републике Србије*. Привредна комора. Београд, 2011.
- Rousset Marc. *La nouvelle Europe: Paris-Berlin-Moscou*. Le continent paneuropéen face au choc des civilisations. P Godefrou de Bouillon. Paris, 2009.
- Thierry de Montbrial. *Quinze ans qui bouleverserent le monde, de Berlin à Bagdad*. Dunod. Paris, 2003.
- Шагиев Р. *Нефтегазовые компании*. изд. Нефтяное хозяйство. Москва, 2006. год.
- Гајић, Саша. „Србија на бранику Јужног тока“. *Геополитички и енергетски фактори безбедности Балкана*. Центар за развој међународне сарадње. Београд, 2010.
- Энергетическая стратегия России Vlada Rusije br. 1715-p od 13. 09. 2009. International Energy Outlook 2009. DOE/EIA Washington, DC, 2009; International Energy Agency, Paris, 2009;
- Конова, Марианна. „Южный поток и Набукко – проекты-соперники или попытка диверсификации газовых поставок?“. *Выстраивая добрососедство, Россия на пространствах Европы*. Ассоциация Европейских исследований. Институт Европы. Российской Академии наук. Москва, (2013): 146–154.
- Константин, Симонов. „Руски енергетски интереси у Југоисточној Европи“. *Односи Русије и Србије на почетку XXI века*. Жарко Н. међународне и безбедносне послове. Београд. Интернет, <http://gond.org/download/Odnosi-Rusije-i-Srbije-na-pocetku-XXI-veka.pdf>;
- Марковић, Драган. Процена и енергетска ефикасност. Универзитет Сингидунум. Београд, 2010.
- Михајловић Милановић, Зорана. „Српски енергетски сектор – стање и руско-српски односи“, *Односи Русије и Србије на почетку XXI века*, Жарко Н. Петровић (прир), ИСАК Фонд, Центар за међународне и

- безбедносне послове, Београд :155 <http://www.isac-fund.org/download/Odnosi-Rusije-i-Srbije-na-pocetku-XXI-veka.pdf>;
- Мрдаковић Цветковић, Ружица. „Актуелни проблеми економске и енергетске сарадње Србије и Русије“. Економска политика. Нова српска политичка мисао. 2008 – Интернет, www.nspm.rs/ekonomskapolitika/aktuelni-problemi-ekonomske-i-energetske-saradnje-srbije-i-rusije.html?alphabet=l;
- Назип, Байков. „Нефть и газ в мире. Год 2030“. Международная жизнь. Москва, н. 4, 2010:117–130.
- Петровић, Драган. „Россия и Балканы – историческое наследие и современные отношения“. в *Выстраивая добрососедство, Россия на пространствах Европы*. Ассоциация Европейских исследований. Институт Европы. Российской Академии наук. Москва, 2013:119–132.
- Поморцев, Анатолиј. „Енергетски споразум Србије и Русије, две стране медаље“. *Односи Русије и Србије на почетку XXI века*. Жарко Н. Петровић (прир) ИСАК Фонд, Центар за међународне и безбедносне послове. Београд: 165. Интернет, <http://www.isacgond.org/download/Odnosi-Rusije-i-Srbije-na-pocetku-XXI-veka.pdf>.
- Симурдић, Милан. „Руска енергетска политика и Балкан“. *Односи Русије и Србије на почетку XXI века*. Жарко Н. Петровић (прир) ИСАК Фонд, Центар за међународне и безбедносне послове. Београд: 149. Интернет, <http://www.isac-gond.org/download/Odnosi-Rusije-i-Srbije-na-pocetku-XXI-veka.pdf>.
- Woehrel, Steven. *Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries*. European Affairs. September 2, 2009.
- World Energy Outlook. International Energy Agency. Paris, 2009.

Dragan Petrović

SITUATION AND PROSPECTS (FROM THE POINT OF INTEREST SERBIAN) PROJECT „SOUTH STREAM“

Summary: The paper analyzes the energy cooperation between Russia and Serbia, with special emphasis on „South Stream«. Descriptive treated overall Russian energy policy in the Balkans. Since the collapse of the Soviet Union, Russia has maintained two elements superpower, namely the nuclear weapon and energy forces. In the last decade and a half, since coming to power of Vladimir Putin, Russia is in constant economic and political ascent. Traditionally friendly relations between Serbia and Russia have their own extra power just in economic cooperation, particularly energy. Expanding the pipeline system of Russia to Southeast Europe is a necessity, regardless of whether or not to build the South Stream project „, «or will it be realized in other ways.

Keywords: Energy policy of Russia; Balkan; Serbian-Russian relations; „South Stream»;

